

Mevdûdî (yüksek lisans tezi, 1408), Câmîatü'Ūm-mi'l-kurâ; Münîre Abdullah, *Terbiyetü'l-me're beyne'l-Mevdûdî ve Tâhâ Hüseyn* (yüksek lisans tezi, 1408), Câmîatü'Ūm-mi'l-kurâ; Çödrî Abdurrahman Abd, *Müfekkîr-i İslâm Seyyid Ebû'l-A'lâ Mevdûdî*, Lahor 1988; Naîm Sıddîkî, *el-Mevdûdî*, Lahor 1989; Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm* (trc. Ahmet Küskün), İstanbul 1990, s. 257-275; Gâzî et-Tevbe, *Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî: Fikrühü ve menhecühü fi't-tagyîr*, Amman 1417/1996; S. Veli Rıza Nasr, *Mevdûdî ve İslâmî İhyânın Teşekkülü* (trc. Hasan Aktaş), İstanbul 2000; Câbir Rızk, "Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî yetehaddes ile'd-da'Ve", *ed-Da'Ve*, sy. 37, Kahire 1979, s. 25-27; Manazir Ahsan, "Mawlana Mawdudî's Defence of Sunnah", *Arabia*, sy. 26, London 1983, s. 44-46; "Risâletân beyne'l-Bâbâ ve'l-Mevdûdî", *ME*, XLIX/6 (1977), s. 1187-1202; İbrahim Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", *Uû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/1, Bursa 2003, s. 29-49; F. C. R. Robinson, "Mawdûdî", *EP* (İng.), VI, 872-874; Seyyed Vali Reza Nasr, "Mawdûdî, Sayyid Abû al-A'lâ", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York 1995, III, 71-75.

ANIS AHMAD

MEVEDDET

(bk. ÜNS).

MEV'İZA

(bk. VAAZ).

MEVKİF

(bk. VAKFE).

MEVKİ

(bk. CÂH).

MEVKUF

(الموقوف)

Sahâbenin sözü
ve fiili anlamında hadis terimi.

Sözlükte "vakfetmek; dikilmek, durmak; durdurmak" gibi anlamlara gelen **vakf** kökünden türemiş bir ism-i mef'ûl olan **mevkûf** "durmuş; durdurulmuş" demektir. Terim olarak "isnadın Hz. Peygamber'e ulaşmadan sahâbîde durması veya durdurulması" şeklinde tarif edilmiş ve sahâbenin söz, fiil ve takrirlerine dair rivayetlere bu ad verilmiştir. Buna göre bir râvinin, "Falan sahâbî şöyle dedi, şunu yaptı, yanında şöyle bir olay meydana gelince sesini çıkarmadı" diye naklettiği riva-

yetler mevkuftur. Yalnız sahâbe takrirleri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş, bunların mevkuf kapsamına girmeyeceği söylenmiştir. Mevkuf terimi bazan "kabul veya reddedileceği konusunda hüküm verilemeyen hadis" mânasında kullanılmış, bazan da tâbiîn ve daha sonraki dönemlerde yaşayan âlimlerin sözleri için, "Hâzâ mevkûfün ale'z-Zührî" (Bu haber İbn Şihâb ez-Zührî'ye nisbet edilmiştir) diye bir ifade şekli benimsenmiştir (İbnü's-Salâh, s. 46). Şâfiî fukahasının bir kısmı ile Horasan âlimleri mevkuf yerine **eser** kelimesini kullanmışlardır. Ebû Dâvûd *es-Sünen*'inin bir yerinde mevkufu "maksûr" kelimesiyle karşılamış ("Salât", 212), ancak bu terim yaygınlaşmamıştır. Bir sahâbînin sözleri ve görüşleri kaynaklarda genellikle sahâbînin ismi zikredilerek "kavlü fülân" diye ifade edilmiştir (bk. SAHÂBÎ KAVLİ). Mevkuf teriminin II. (VIII.) yüzyıl boyunca sözlük anlamında kullanıldığı, terim olarak kullanımının ise III. (IX.) yüzyılda yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber sahâbeyi ümmetinin en hayırlı nesli olarak nitelediği için (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbî'n-nebî", I; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 214) onların sözleri ve davranışları özel bir değerlendirmeye tâbi tutulmuş, hadis ve sünnetin tesbit ve naklindeki titizlik sahâbîlerin söz ve amellerinin tesbit ve naklinde de büyük ölçüde gösterilmiş ve sahâbe sözleri hadisler gibi derlenip isnad sistemiyle nakledilmiştir. Tâbiîn âlimlerinden Şa'bî'nin Resûl-i Ekrem'in ashabından gelen rivayetlerin toplanmasına dair tavsiyesi ve İbn Şihâb ez-Zührî'nin Resûlullah'ın hadisleri yanında sahâbenin rivayetlerini de derlemesinden sonra (Hatîb el-Bağdâdî, II, 190) muhaddisler, hadislerin tasnifi esnasında sahâbeye ait rivayetleri senedleriyle birlikte ve sünnetle karışık olarak musanneflere, müsnedlere ve sünenlere kaydetmişlerdir.

Mevkuf rivayetler Kur'an'ın tefsirinden zühed ve takvâya dair konulara, hukukî meselelere ait beyan ve ictihadlardan gaybî ve uhrevî bahislere kadar çok geniş bir alanı içine almaktadır. Hz. Ebû Bekir ve Abdullah b. Abbas'ın, "Dede mirasta baba hükmündedir" şeklindeki ictihadları ile (Buhârî, "Ferâ'iz", 9) Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, "İyiliğin ıslah edemediği kimseyi kötülük yola getirir" anlamındaki sözü (Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 344) kavli mevkufun, tâbiînden Nâfi'in, "Abdullah b. Ömer ergenlik çağına gelen çocuklarının odasını ayırır ve izinsiz olarak yanlarına girmezdi" şeklindeki rivayeti de

(Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 353) fiili mevkufun örnekleridir.

Sahâbî sözü ve fiilinin Hz. Peygamber devriyle ilişkilendirilmesi durumunda değerlendirilmesi farklı olmuştur. Sahâbenin, "Resûlullah zamanında şöyle derdik"; "Onun devrinde şöyle yapardık" şeklindeki açıklamaları Resûl-i Ekrem tarafından görülüp veya duyulup onaylandığı düşüncesiyle hükmen merfû sayılmıştır. Ancak İbnü's-Salâh bu tür rivayetleri de mevkuf kabul eder (*'Ulûmü'l-hadis*, s. 47-48). Sahâbîlerin Hz. Peygamber dönemine işaretle, "Şu işi yapmamız bize emredildi"; "Şu işten nehyolunduk"; "Resûlullah aramızda olduğu halde şöyle derdik"; "Bu işi yapmakta bir sakınca görmezdik"; "Sünnet bu şekildedir"; "Şu iş sünnettendir" şeklinde yapıp söyledikleriyle ilgili rivayetleri ve açıklamaları da âlimlerin büyük çoğunluğuna göre merfû hükmündedir (*Tecrid Tercümesi*, Mukaddime, I, 138-139).

Hadis usulü kitaplarında daha çok bu rivayet sîgalarının ne ölçüde merfû olduğu konusu ele alınırken fıkıh usulü eserlerinde ayrıca bu sîgalarla rivayet edilen hadislerin delil olma yönünden değeri incelenmiş, sahâbe kavli, sahâbe ameli, sahâbe fetvası ve sahâbe mezhebi gibi tabirlerin kullanılması tercih edilmiştir. Bu söz ve fiiller hadis usulü kaynaklarında müstakil olarak mevkuf başlığı altında işlenirken fıkıh usulü kitaplarında bazan sünnet konusu içinde, bazan da dört aslı kaynaktan sonra gelen fer'î deliller bahsinde incelenmiştir.

Mevkuf rivayetler Hz. Peygamber'in sünnetinin ilk te'villeri olduğu ve merfû hadisler gibi senedle nakledildiği için hadis usulü konularının birçoğu ile yakından ilgili olup merfû hadisler gibi isnad yönünden muttasıl veya münkatî, râvilerin adâlet ve zabtna göre sahih, hasen veya zayıf diye nitelendirilmektedir. İbnü's-Salâh, mevkuf hadisi senedine göre mevsul olan mevkuf ve mevsul olmayan mevkuf şeklinde ikiye ayırmıştır (*'Ulûmü'l-hadis*, s. 46).

Mevkuf hadislerin bir kısmı âlimlerin çoğuna göre merfû hükmünde mevkuf kabul edilmektedir. Bunlar, İsrâiliyat'tan ictihad mahsulü olmamak şartıyla Kur'an âyetlerinin nüzûl sebeplerine, Kur'an ve Sünnet'teki neshedilmiş hükümlere, yapılan bir işten kazanılacak sevap ve günahların mahiyetine, yaratılışa ve peygamberler tarihine, ileride meydana gelecek savaşlar, fitneler ve kıyamet ahvâline, akıl ve duyu organlarıyla bilinmesi mümkün olmayıp sadece Resûlullah'tan

öğrenilebilecek konulara dair bilgilerdir (İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar*, s. 104). Sahâbenin bunlarla ilgili naklettiği sözleri mutlaka Hz. Peygamber'den işitmiş olması şart değildir. Resûl-i Ekrem'den dinleyen bir başka sahâbiden ya da ikinci veya üçüncü kişilerden duyması mümkündür (Koçyiğit, s. 218).

Rivayet kitapları içinde mevkuf hadisler en fazla yer veren eserler musannefler olup Süyûtî, özellikle Abdürrezzâk es-San'ânî ile Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'leri, Tahâvî'nin *Şerhu Me'âni'l-âşâr*'ı, İbn Ebû Hâtim'in *Tefsîr*'i ve İbn Cerîr et-Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*'ı gibi rivayete dayanan hadis ve tefsir kitaplarını mevkuf rivayetlerin kaynağı olarak göstermiştir (*Tedribü'r-râvî*, s. 117). İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*'ında 222'si mürsel 822 merfû hadise karşılık 613 mevkuf hadis bulunmaktadır (Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, I, 8).

Kütüb-i Sitte müellifleri de eserlerinde mevkuf rivayetlere yer vermişlerdir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inde bab başlıklarında ve bab içinde mevkuf pek çok rivayet bulunmakta, Buhârî, muallak olarak zikredilen bu rivayetlerle kendi fikhî görüşlerini ve itihadlarını ortaya koymaktadır. Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'te mevkuf rivayetlere fazla yer vermemesi, İbnü's-Salâh gibi âlimlerin bu eserde mukaddimeden sonra mevkuf rivayet bulunmadığı görüşünü ileri sürmelerine yol açmışsa da (*‘Ulûmü'l-hadis*, s. 19) İbn Hacer el-Askalânî, durumun böyle olmadığını göstermek amacıyla *el-Vuḳūf ‘alâ mâ fi Şâhihi Müslim mine'l-mevḳūf* adlı eserini kaleme almıştır (nşr. Abdullah el-Leysî el-Ensârî, Beyrut 1406/1986).

Ömer b. Bedr el-Mevsilî, uydurma rivayetleri derleyen müelliflerin mevzû zannetlikleri mevkuf ve maktû rivayetleri *el-Vuḳūf ‘alâ'l-mevḳūf* adlı eserinde bir araya getirmiş (nşr. Ümmü Abdullah bint Mahrûs el-Aselî, Riyad 1407/1987; nşr. Murtazâ ez-Zeyn Ahmed, Medine 1407/1987), mevzû ile mevkuf ve maktûun farkını belirtip bunları mevzû kabul etmenin yanlış olduğunu söylemiştir. Ardından Alâî, *İcmâlü'l-işâbe fi akvâli's-şahâbe*'yi (nşr. Muhammed Süleyman el-Eşkar, Küveyt 1987) kaleme alarak sahâbenin söz ve amelleri hakkında söylenenleri geniş bir şekilde incelemiştir.

Çağdaş müelliflerden Şa'bân Muhammed İsmâil *Ḳavlü's-şahâbî ve eṣeruhû fi'l-fıkhî'l-İslâmî* (Medine 1988), Abdurrahman b. Abdullah Derviş *eş-Şahâbî ve*

mevḳîfû'l-‘ulemâ’ mine'l-ihticâc bi-ḳavlihi (Riyad 1992) adlı eserleri kaleme almışlardır. Seyyid b. Kisrevî b. Hasan'ın *Mevsû'atü âşârî's-şahâbe*'si (I-III, Beyrut 1418/1997) ahabın çeşitli konulardaki görüşlerine dair rivayetleri, Sâlih Ahmed eş-Şâmî'nin *Mevâ'izu's-şahâbe*'si (Beyrut 1420/1999) ahabın takvâ hayatını ve buna dair tavsiyelerini derlemek maksadıyla yazılmıştır. Mehmet Ali Büyükkara *Mevḳūf Hadisler ve Değeri* (1993, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Muhammet Yılmaz *Mevḳūf Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri* (1994, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) adıyla birer yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. Ayrıca Ali Toksarı'nın "Hadis İlmî Açısından Sahâbî Kavli ve Değeri" (*Eû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II [1985], s. 339-357) ve Muhammet Yılmaz'ın "Mevḳūf Hadisler ve Hükmen Merfû Kavramı" (*Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1 [2001], s. 161-179) adlı makaleleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vḳf" md.; Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", I, "Ferâ'iz", 9; a.mlf., *et-Târîḫü'l-kebir*, III, 344; a.mlf., *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1405/1985, s. 353; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 214; Ebû Dâvûd, "Salât", 212; Hatib el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-aḫlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 190; İbnü's-Salâh, *‘Ulûmü'l-hadis*, s. 19, 46-51; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lamü'l-muvakkî'in*, IV, 123-153; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 104-108; a.mlf., *en-Nüket ‘alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Medine 1404/1984, I, 323-354; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1379/1959, s. 109-117; Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Muvaṭṭa'*, Kahire 1310, I, 8; M. Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 17; *Tecrid Tercümesi*, Mukaddime, I, 134-140; Zekeriyâ el-Berrî, *Uşûlü'l-fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1979, s. 84-85; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 217-219, 224-225; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 175.

ABDULLAH AYDINLI

MEVKUF

(الموقوف)

Yetki eksikliği veya üçüncü şahısların haklarının bulunması sebebiyle hükümlerini meydana getirmesi askıya alınmış akid.

Sözlükte "durmak; durdurmak" gibi anlamlara gelen **vakf** kökünden türeyen ve "durdurulmuş, askıya alınmış" demek olan **mevḳūf** kelimesi, **merfûun** karşıtı

olarak "senedi Hz. Peygamber'e kadar ulaşmayıp sahâbîde kalan hadis", ayrıca "vakfedilmiş mal" mânalarında kullanılması yanında özellikle Hanefî ve Mâlikî doktrininde yetki noksanı ve üçüncü şahısların haklarını ilgilendirmesi gibi sebeplerle işlerliği durdurulmuş, hükümlerini fiilen meydana getiremeyen akidleri ifade etmektedir.

Akdin kurulup hüküm ve sonuçlarını meydana getirmesi diğer ekollerden farklı olarak Hanefî ekolünde in'ikad (akdin kurulması), sıhhat ve nefâz (akdin işlerlik kazanıp hükümlerini fiilen meydana getirmesi) olmak üzere üç ayrı açıdan ele alınarak incelenmiştir. Akdin hüküm ve sonuçlarını ek bir işleme gerek kalmaksızın sırf kurulmasıyla meydana getirebilmesi için bunların yanı sıra akdin kesinleşmesine engel teşkil edecek bir hususun, meselâ taraflardan birinin veya her ikisinin muhayyerlik hakkının bulunmaması gerekir. Buna lüzum (akdin taraflar için bağlayıcı hale gelmesi) denir. Anılan bakış açılarından ilkinin "kuruluş", ikincinin "geçerlilik", üçüncünün "işlerlik" (yürürlük), sonuncunun "bağlayıcılık" olarak Türkçeleştirilmesi mümkündür.

Her bir gruba ait şartların bulunup bulunmamasına göre akid hukuk düzeninin yüklediği değer açısından birbirinden farklı niteliklerle tavsif edilir. Kuruluş şartlarını taşıyan akid "mün'akid" (karşıtı: bâtıl), sıhhat şartlarını taşıyan akid "sahih" (karşıtı: fâsid), nefâz şartlarını taşıyan akid "nâfiz" (karşıtı: mevkuf), lüzum şartlarını taşıyan akid "lâzım" (karşıtı: gayr-i lâzım) olarak adlandırılır. Bu sebeple mevkuf akde gayr-i nâfiz (henüz işlerlik kazanmayan) akid de denilir. Benzer bir bakış açısına göre yapılan tasnif ve tanımlamaya göre ise aslı ve vasfı itibarıyla meşrû olan akid sahih (karşıtı: bâtıl), aslı itibarıyla meşrû olup vasfı itibarıyla meşrû olmayan akid fâsid, aslı ve vasfı itibarıyla meşrû olmakla birlikte korunması gereken bir hakkı ilgilendirmesi sebebiyle hükmü askıda olan akid mevkuftur. Bunun için mevkuf akid ancak ilgilendirdiği o hakkın düşmesi halinde yürürlüğe konulabilir ve işlerlik kazanır. Hanefî literatüründe mevkuf teriminin bazan akdin nefâzının değil in'ikad, sıhhat veya bağlayıcılığının askıda olduğunu göstermek üzere kullanıldığı da görülmekle birlikte bu kullanımlar mevkuf kelimesinin teknik muhtevasının dışındadır (bu kullanımlar için bk. Apaydın, sy. 6 [1989], s. 183-186).

Hanefiler yanında Mâlikîler tarafından da büyük ölçüde benimsenen mevkuf